

natuur

WEERTERBOS

woorden: Manon Laterveer-de Beer beelden: Jelte van Geest

In de vroege ochtend spelen de bomen in het Weerterbos een schimmenspel in de mist. Tussen hun vage contouren hangt een mysterieuze stilte; het bos is in winterslaap. Wandelingen van zo'n 5 tot 9 kilometer brengen je langs een afwisselende natuur van bossen, kleine heideveldjes, graslandpercelen en vennen. Alles bij elkaar beslaat het natuurgebied op de grens tussen Limburg en Noord-Brabant ruim 700 hectare. In die natuur vind je de herinnering aan een vroeger cultuurlandschap, als je tenminste weet hoe je moet kijken. Daarnaast keert hier en daar het oorspronkelijke natuurgezicht van het bos na eeuwen weer terug met een speciale reden.

Loodrecht op een breed wandelpad liggen langgerekte eilandjes, begroeid met bomen. Elke strook wordt omzoomd door een greppel met water. Varens op de bosgrond beschermen met hun verkreukelde bladeren de groeikern van waaruit zich elk voorjaar een wonder voltrekt: nieuwe bladeren die zich langzaam ontrollen. De bouseilandjes en greppels zijn niet natuurlijk ontstaan, ze zijn aangelegd door vroege bewoners die zich in de omgeving van het oorspronkelijke moerasbos staande wisten te houden. Grenzend aan de hoger gelegen zandrug van de Hugterheide ligt het Weerterbos in een laagte. Regenwater dat op het zand valt, stroomt via de ondergrond hiernaartoe. Vanwege het drassige, ontoegankelijke karakter was het bos moeilijk te ontginnen. Mensen temden de natuur met de slimme aanleg van zogenaamde rabatten. Door geulen te graven en daarmee de grond op te hogen, creëerden ze drogere plekken die geschikt waren voor boomaanplant. Op andere plekken in het bos stroopte men de bast van eiken. Fijngemalen eikenbast bevat looizuur, een onmisbaar ingrediënt voor de leerlooierij waar de omgeving van Weert omstreeks de achttiende eeuw om bekend stond.

Een stukje verderop kruist ons pad een ander onnatuurlijk uitziend element: een kaarsrechte waterloop die een zilveren streep trekt door het bos. Het stille wateroppervlak wordt gebroken door druppels van samengevloeide mist, vallend uit overhellende boomkruinen. De kringen in het water vervormen elke weerspiegeling en smeren deze uit langs de oever. Op de betonnen brug staat in witte letters op een blauw bord de naam van de waterloop: Oude Graaf. Hoewel mogelijk hier ooit een beekje heeft gestroomd, is rond de negentiende eeuw de Oude Graaf aangelegd voor ontwatering. Dat maakte het gebied bruikbaar voor landbouw. Als gevolg van verdroging raakte het Weerterbos zijn sponsfunctie kwijt, en daarmee verloor het zijn grote natuurlijke rijkdom. Hoogveen verdween, een typische plantengroei die juist hoort bij dit deel van ons land. De begroeiing, bestaande uit dikke pakketten veenmos, staat erom bekend water vast te houden. Een badkuip gevuld met veenmos, zal niet snel overstromen vanwege de enorme zuigkracht van het hoogveen dat als een bult boven het waterniveau uitgroeit.

Ooit was het Weerterbos een ‘sponsbos’. Zonder natuurlijke waterbuffers als deze kregen het benedenstroomse Den Bosch en Eindhoven regelmatig te maken met overstromingen. Omgekeerd was er in tijden van droogte onvoldoende waterreserve om op terug te vallen. Nu tegenwoordig weersextremen als gevolg van klimaatverandering steeds vaker voorkomen, beseft men dat op deze plek de belangrijke functie van waterbuffer verloren is. Om problemen tegen te gaan, moeten we het water niet wegsturen maar juist omarmen. Vandaar dat Stichting het Limburgs Landschap – beheerder van het gebied – zich samen met Waterschap Limburg en de provincie

Limburg inspannen voor een terugkeer van de natte natuur. De eerste successen laten zien hoe geweldig veerkrachtig de natuur is. Tenminste, als we haar een handje helpen.

Hoe de terugkeer naar de oorspronkelijke identiteit werkt is bijvoorbeeld te zien langs de rand van het Weerterbos. Op een onverwachte plek – grenzend aan landbouwgrond – doet een voormalige werkschuur dienst als vogelkijkhut. De deuren zijn weggehaald, je loopt er zo naar binnen. Aan de kopse kant zijn kleine gaten gemaakt, zoals bij een kijkdoos. Erachter is een akker omgetoverd tot waterbuffer. De grond, verrijkt met kunstmest waar wilde planten niet zo van houden, is afgegraven. Door middel van sluisjes wordt de waterstand in het gebied bepaald. In nog geen twee jaar tijd zijn de strakke akkerranden veranderd in ruige rietoevers. In de vogelhut hangen foto’s van soorten die nu al van deze vernatting profiteren of die er worden verwacht: de grote zilvereiger, fuut, dodaars, meerkoet, wilde eend en het waterhoen. Het hele jaar door is er sprake van een wispelturige waterstand, afhankelijk van de hoeveelheid regen. In de zomer kan het hier zelfs helemaal droog staan.

Dat is anders in het nabijgelegen Koolespeelke, een ven dat al zo’n twintig jaar geleden werd geschoond en uitgegraven. De plek was dichtgegroeid met bos. Het gebied van slechts anderhalve hectare was een vingeroefening in het herstel van natte natuur. Onverwacht dook in de brede oeverstrook de moerassprinkhaan in groten getale op, een vrij zeldzame soort in ons land. Op eigen kracht wist deze het Koolespeelke te vinden. Nu klinkt elke zomer het karakteristieke knipgeluid waarmee de mannetjes de vrouwtjes lokken.

Andere ontwikkelingen spelen zich verderop af, bij In den Vloed. Kijk je op een wandelkaart van de omgeving ouder dan vijf jaar, dan zie je in dit noordoostelijk deel van het Weerterbos enkel groen. Hoe anders is het als je nu de Colusdijk afrijdt. De weg eindigt bij een zompig gebied dat alleen met laarzen begaanbaar is. Loop je door, dan krijg je zicht op een uitgestrekt en grillig gevormd ven, omzoomd door bomen. Door hoogtelijnen te volgen is hier de ondergrond afgegraven nadat de boomopslag was gerooid. Met een beetje geluk kun je in de nazomer zwarte ooievaars aantreffen. In het ondiepe water zoeken de majestueuze vogels met hoog opgetrokken poten naar vis en amfibieën. De zwarte ooievaar broedt nog niet in Nederland, maar dat lijkt een kwestie van tijd. Met zijn roodomrande ogen, knalrode snavel en poten, zwarte hals, rug en vleugels is het een prachtige vogel die past bij de metamorfose die In den Vloed de laatste jaren ondergaat.

Nog een dergelijke gedaanteverandering is gaande in de omgeving van de Grashut, een voormalige landbouwenclave halverwege de noordflank van het Weerterbos. Op weg ernaartoe passeren we meerdere kleine stukjes grasland. Door vermesting zijn ze soortenarm geworden, nu worden ze natuurlijk beheerd. Het toedienen van mest is uit den boze, want soortenrijke natuur houdt van voedselarme grond. Ook worden scherpe grenzen tussen bos en grasland verzacht. Een langzame overgang van het gras naar de bomen met struikachtige begroeiing trekt veel insecten, waaronder bijzondere vlinders zoals de kleine ijsvogelvlinder. Voor kleine zoogdieren is de struikzone ideaal vanwege zijn beschutting.

Bij de Grashut is gekozen voor een grotere aanpak van de natuurlijke benadering. Een intiem bospaadje leidt naar een uitkijktoren om dat te kunnen zien. Groepjes bomen staan schijnbaar willekeurig over het groen-bruin-gele gras uitgestrooid. Een eenzame, dikke eik stamt uit de tijd dat men hier gras sneed als veevoer en het in de Grashut liet drogen. Tot 2007 liepen koeien rond om te grazen, nu struinen er exmoorpony's die met hun hoeven hier en daar de grond opentrappen. Het zijn de perfecte landschapsarchitecten om zandkevers en zandhagedissen te lokken, die houden van kaal zand. Tegen de bosrand in de verte zijn grote vennen gegraven. Elk plekje van laag naar hoog is bezet door plantengroei, zand of water, waarbij geen ruimte meer is voor de fijnspar. De naaldbomen zijn gekapt omdat ze het hele jaar door grondwater onttrekken, wat zorgt voor verdroging. Hier laat de natuur zien wat ze kan, als wij maar een duwtje in de goede richting geven.

Hoogtepunt van het Weerterbos is voor veel mensen het zien van een edelhert. In 2005 zijn vijftien van deze dieren uitgezet in een omheind gebied rond de vroegere Grashut. Vooral de burlende mannetjes die in het najaar hun paringsdrift door het bos laten galmen, zijn indrukwekkend. De edelherten doen het uitstekend in de vochtige omgeving met beschutte bossen. Ze planten zich voort en houden de omgeving met hun kieskeurige graasgedrag gevarieerd. Ver voor de tijd van de eikenschorsverzamelaars zwierven hier grote kuddes edelherten rond, met de wolf als natuurlijke vijand. De natuur ging haar eigen gang want sinds de geboorte van ons land uit de rivierdelta hoefde ze alleen rekening te houden met haar eigen wetten. Maar toen kwam de mens, met zijn vermogen om die natuur – tot op zekere hoogte – aan banden te leggen. Zowel edelherten als wolven raakten we door overbejaging en verlies aan leefgebied in ons land kwijt. Het is de vraag of en wanneer de hekken rond de geherintroduceerde edelherten verdwijnen. Kansen en risico's worden zorgvuldig gewogen. Het argument van verkeersveiligheid lijkt met de aanleg van een natuurbrug over de A2 en het spoor weerlegd. Rasters leiden dieren in de juiste richting voor een veilige uitwisseling met het Grenspark Kempen~Broek, waar het Weerterbos deel van uitmaakt. Dat geeft edelherten, andere dieren en ook planten voldoende bewegingsvrijheid. Maar de politiek aarzelt nog, bijvoorbeeld omdat boeren huiverig zijn voor vraatschade aan hun gewassen of voor dierziekten die de grote grazers over zouden kunnen brengen. Dit soort beslissingen vragen geduld, net als de terugkeer van het Weerterbos als sponsbos. Hoe bijzonder het natuurgebied is, blijkt uit wat we ervan vragen: ons te helpen in onze omgang met een veranderend klimaat.

Manon Laterveer-de Beer wil met een luisterend oor, observerende blik en een veelzijdige pen bij mensen een verwonderend bewustzijn wekken over de natuur.

